

Şəddat Cəfərovun müharibə mövzusunda yazdığı əsərləri təkcə publisistik ruhu ilə yox, həm də tarixi xronikal məlumat zənginliyi ilə də diqqəti cəlb edir. Biz onun əsərlərində milli ayrı-seçkililik yox, faşizm taununa qarşı insanların mübarizədə birliyini görürük. Rusların, ukraynlıların, gürçülerin, tatların, türkmən, qazax, özbəklərin faşizmin mahiyyətini bütün dəhşətləri ilə yaxşı anladıqları üçün birləşə bilirlər. Sovet ittifaqı adlanan vətəni də bu amalla müdafiə edirlər. Azərbaycanlı Cəlil Cavadov da bu birlik ordusunu, şər qüvvələrə qarşı birləşmiş böyük qüvvənin bir üzvüdür. Şəddad müəllim öz qəhrəmanını hər yerdə inamlı, igid, qoçqın bir obrax kimi xarakterizə edir. Səbəbi də budur ki, Cəlil Cavadov dostlarına düşmənə qarşı birləşdiyi qüvvələrin təmsilçisi olan döyüşü yoldaşlarına bütün varlığı ilə inanır. Onların sədaqətini, hörmətini, ehtiramını qazanmağı ilə hər zaman fəxr edir. Nə vaxt hansı cəbhəyə göndərilir, ucsuz-bucaqsız suların hansı tərəfində, hansı gücdə olan düşmənlə qarşılaşacağından çəkinmir. Çünkü onu yaxşı tanıyan insanların əhatəsindədir. Daha bir səfərin maraqlı epizodu: "Cavadov tez-tez döyüş səfərinə çıxırı. Bir dəfə Barentsev dənizi "Oxotnik"i sərt firtına ilə qarışladı. Qurğuşun kimi ağır dalgalar göyərtəyə atılır, körpücüyə çatırı. Goyərtədə olanları möhkəm yağış tutdu hamısının əynindəki gödəkçələr tamam islandı, soyuq damcılardan onların sıfətini üşüdürdü. İlkin bu ayında dəniz çox firtinalı olur. 8 gün dalbadal firtinanın viylitisi kəsmədi. Dəniz qaynar qazana dönmüşdü. Hava sakitləşəndə isə faşist aviassiyasının həmləsini dəf etmək lazımdı. Mərd bakılı zabit gecə-gündüz şimal donanmasında belece vuruşurdu". İkinci Cahan savaşında cəbhənin elə bir yeri yoxdur ki, orada azərbaycanlı əsgər öz izini qoymasın Cəlil Cavadov da böyük xəritənin gözlerimiz önündə olan ən müxtəlif yerlərində özünün igidlik romanını yaradıb. Onu sevən insanların əhatəsində düşmənə qarşı dironış göstərməyin örnəyi olub. Əlbəttə, açıq dəniz, hərbi kater ətrafi müşahidə edən əsgərlər birdən düşmən təyyarəsi başının üstündən keçir. Bir bomba ilə sulara qərq olarsan. Amma bütün bunlar onu qətiyyən qorxutmur. Belə bir qorxmazlıqla döyüş yolu keçmiş həmyerlimizin həyatını Şəddat Cəfərov sevgi ilə təsvir edir. Onun ən doğru cizgiləri ilə portiretini çəkir. Biz avropa şəhərlərindən keçən Cəlil Cavadovu hər yerdə Azərbaycanın adına səhrət götirən bir qəhrəman kimi görürük. Bir çox hallarda Şəddat müəllim öz qəhrəmanı ilə birgə avropa şəhərlərindən keçir. Təsvirləri ilə kinoxronika yaradır. Və bu kinoxronika günümüzün oxucusuna əsil tarixi həqiqətlərin necə olduğunu başa salır: "1945-ci ilin baharı idi. Budapeşt, Beliqrad bizim qoşunlar tərəfindən azad edilmişdi. Qızıl Ordu Dunay boyunca irəliləyir, Bratislavada, sonra isə Vyanada düşmənə zərbə endirirdi. Qırmızı bayraqlı Dunay hərbi donanmasının gəmiləri və C.Cavadovun komandirlilik etdiyi 4 nömrəli zirehli karter Qızıl Orduya köməyə tələsirdi. O, Slovakianın, Bratislava və Komaron şəhərlərinin azad olunmasında xüsusilə fərqləndi. Avstriyanın paytaxtı Vyanayaqəd getdi. Cavadov dəfələrlə öz zirehli kateri ilə düşmən arxasına desant çıxartmışdı. Döyüşlərimiz ağır vuruşlarda düşmən mövqelərini yarırdılar". Cəlil Cavadovun avropanın işğaldan azad olunmasındaki xidmətləri bizi düşündürür. Bu gün Qarabağ savaşında avropanın ikili mövqə tutması sözün həqiqi mənasında təəssüf doğurur. Axi necə ola bilər ki, özünü dönyanın sivil parçası hesab edən Fransa kimi ölkələr azərbaycanlı əsgərlərin

onların ölkələrini faşizmdən azad edilməsi uğrunda necə qəhrəmanlıqlar göstərdiklərini unutsunlar. Cəlil Cavadovun avropadakı qəhrəmanlığının tarixi əhemmiyyətini yada salarkən digər qəhrəmanlarımızın da adları yaddaşımızda canlanır. Əhmədiyyə Cəbrayılovun, Mehdi Hüseynzadə - Mixaylonun, digər onlarca qəhrəman azərbaycanının döyüş xidmətləri belə asanlıqla unudula bilərmi? Əslində Şəddat Cəfərovun bu tipli əsərləri elə bu günün özündə də avropa dillərinə tərcümə olunmalıdır. Onlara azərbaycanlıların tarixi xidmətləri bir daha xatırladılmalıdır. C.Cavadov kimi qəhrəmanın öz həyatını tehlükəyə qoyaraq avropanın faşizmdən azad edilməsi uğrunda göstərdiyi qəhrəmanlıqlar bizim Azərbaycanımızın hünəri kimi qavranılmalıdır. Bu əsərdə Cəlil Cavadovu həyatının hər ani sanki bir qəhrəmanlıq nümunəsi olaraq oxunur: "Bir dəfə gecə Cəlil könüllü olaraq olduqca məsul bir tapşırığı yerine yetirməyə getdi. Zirehli kateri siddətli atəş altında üzərek düşmənlər tərəfindən tutulmuş körpünün altından keçdi. Gəmi topları atəşə başladı, pulemyotlar sıqqıldı. Cəsur kəşfiyyatçıların götirdiyi məlumatlar Dunay artilleriyaçılarının çox karına gəldi. Sonralar Cavadovun kateri Karneryut və Florisdorf şəhərləri uğrunda döyüşlərdə iştirak etdi. Onun sinəsini "Qırmızı Ulduz" ordeni bəzədi. Qırx altıncı ilin noyabrında Cəlil Cavadov kapitan-leytenant rütbəsində Qırmızı Bayraqlı Xəzər donanmasına gəldi. Diviziyaya artilleriyaçısı oldu. Matroslara döyüş ustalığını, birinci atəşdən hədəfi vur-

məyə çalışırdı. Məqsədi o idi ki, Azərbaycan oğulları hərb sənətində çəkinməsinlər, əksinə, ona ürkədən bağlanınsınlar. Çünkü Vətən dara düşəndə həmisə qeyrətli və bacarıqlı oğullarına arxalanır". Beləliklə, onun canı qədər sevdiyi Azərbaycan öz qəhrəman ovladını böyük istəkə qarşılıyır. Qarşılınanma zamanı haqqında xəş sözlər söylənilir. Müəllif göstərir ki, Cəlil Cavadov doğma Azərbaycana qayıdanda nə iş görəcəyini yaxşı bilirdi. O istəyirdi ki, hərbi azərbaycanlı gənci hərb elmini, hərb sənətini mənimsin. Azərbaycanlı gənc bari tilsimdən qorxmasın. Azərbaycana məhz hərb elmini yaxşı bilən igid oğullar bundan sonra daha çox lazım olacaq. Cəlil Cavadov doğru düşünürdü. Həqiqətən zaman keçdi, Sovetlər birliyi dağıldı. Erməni faşistləri Sovet ordusunun köməkliyi ilə silahlanaraq Azərbaycan torpaqlarının işgalinə başladı. Belə bir vaxtda Cəlil Cavadov kimi qəhrəmanların xidmətləri yada düşür. Və bunun mahiyyətini yaxşı başa düşürük. C.Cavadov bir şəxsiyyət kimi öz həyatını məhz Vətənə həsr etməyi daha üstün bilirdi. Müəllif də məhz onun bu keyfiyyətlərini xüsusi ilə diqqətdə saxlayır. Oxucusuna səmimi bir hissələ təqdim edə bilir: "O öz işini çox sevirdi. Olduqca prinsipial adam idi. Bütün məsələlərdə orjinal fikirlər irəli sürürdü. Respublikada güclü OADSKYC-in olmasında kontr-admiral hərbi rütbəsinə layiq görülmüş C.Cavadovun çox böyük əməyi oldu. O, respublikanın bu təşkilatında 20 ildən artıq çalışıdı. Cəlil Məmmədəli oğlu Cavadov dənizə möhkəm məhəbbət

C.Cavadovun həyatının mahiyyəti hər vaxt əməlində özünü göstərə bilib. "Mərd və mətanətli adam" əsəri Aleksandr Qritçenkonun müəllifliyi ilə rus dilində yazılıb. Amma Şəddat Cəfərov bu əsəri yaradıcılıqla tərcümə edib. Azərbaycanlı xarakterini, onun milli xüsusiyyətlərini səmimi yanaşma ilə yaradıb. Biz əsərin tərcümə olduğunu hiss etmirik. Şəddat müəllimin dilini, üslubunu əsər boyu əsil orjinal mahiyyətdə duyuruq. İnsanın təbiəti ona doğma yanaşmaqla açılır. Şəddat müəllim də tərcümə zamanı əsərin qəhrəmanına doğmaliqla yanaşmasında uğurunu təmin edib. Əsər boyu biz Azərbaycan mühitin istiliyini, doğmalığını hiss edirik. Və bu şübhəsiz tərcümə işinin öhdəsində bacarıqla gəlmış, öz işinə doğmaliqla yanaşmış Şəddat Cəfərovun xidmətidir: "Burada onu tanıyanlardan radiotexnika məktəbinin rəisi, kapitan Ələddin Babayevlə görüşə bildim. Ə.Babayev Cəlil müəllimin adını eşidən kimi bir anlıq fikrə getdi. Sonra xatirələrini yada saldı: -Cəlil Cavadov çox bacarıqlı, tələbkeş bir insan idi. Burada işə başladığı gündən ilk növbədə idməna çox fikir verirdi. Gənclərə tövsiyə edirdi ki, fiziki sağlamlığını qoruyun. O, işə başlayana qədər biz yalnız hərbi sürücülər hazırlayırdı. Amma Cəlil müəllim bura rəis təyin olunanandan sonra radiotekniki, radiolakator kursları da açdı. Çünkü mühabibədə iştirak etmiş adam kimi döyüşlər zamanı rabitənin nə demək olduğunu yaxşı bilirdi. Ondan sonra biz gənclərə radiotexnikanın sırlarını öyrətməyə başladıq. Onun təşəbbüsü ilə açılan

MƏRD VƏ MƏTANƏTLİ ADAM

mağlı öyrədir, dənizdə qəzaya uğramış adamların xilas edilməsində iştirak edirdi. Böyük nüfuz və hörməti var idi. Bir dəfə Qırmızı Bayraqlı Xəzər flotiliyasının komandamı onu öz yarına dəvət etdi. Kapitan-leytenant Cavadov həyəcan keçirirdi. Zənni onu aldatmamışdı. Söhbət Cəlil Cavadovun özü haqqında gedirdi. Admiral ona Azərbaycanda yeni yaradılmış OADKYC-nin MK-nin sədri təyin olunduğu və Moskvanın bu qərarı təsdiq etdiyi barədə məlumat verdi". Beləliklə, biz C.Cavadovun həm müharibə dövrü həyatını, həm müharibədən sonrakı xidmətlərini əsərdə axıracan izleyə bilirik. Çünkü müəllif onun həyatının bütün diqqətəkən məqamlarını dəqiq faktlar əsasında işıqlandırır. Göstərir ki, C.Cavadov kimi qəhrəmanlar üçün fərqi yoxdur istər döyüş olsun, istər döyüşdən sonrakı zaman. Onlar yenə də mərddirlər, mətanətlidirlər. Hər bir halda Vətən andına, vətəndaşlıq mövqeyinə sadıqdırlər. Beləliklə, biz əsərin o məqamına gəlib çatırıq ki, Cəlil Cavadov gərgin döyüş mənzərələrindən ayrılmalı olur. Həmin anlarda onun keçirdiyi hissələr çox təbii görünür. Oxucu sanki onunla birgə müharibədən çıxır, yeni həyata başlayır: "Cavadovun həyat və fəaliyyətində dönüş üçün imkan yarandı. Bir tərəfdən kədərləndi ki, gücünü, sağlamlığını, ürəyinin odunu və zəhmətini qoysa, müharibənin ağır sınaqlarından keçirdiyi donanmanın tərk edəcəkdi. Kədərləndə də, özünü ələ almağı, həyatın gerçəkliyini sakitcə qəbul etməyi bacarırdı. O, həmişə çalışırdı ki, məqsəde çatmaq üçün böyük inadkarlıq, qətiyyətlilik, təşkilatlılıq bacarığı göstərsin. O, realist idi. Onu həmişə gələcək düşündürdü. Dərin fikirlər içində C.Cavadov doğma Vətənə qayıtdı. OADKYC-dən dösdü. Bir vaxtlar onun qalxdığı pillələrlə yuxarı qalxıram. Hər yerdə sakitlik hökm sürür. Burada həyat əvvəlki axarı ilə gedir. Sanki heç nə dəyişməyib. Amma yox - çox şey dəyişib. Artıq bir vaxtlar onunla çiyin-çiyinə çalışan iş yoldaşlarından çoxu təqaüdə çıxıb".

bağlamışdır. Tez-tez Xəzərin sahilərinin gedib müharibə illərində Vətən uğrunda düşmənlə mərdliklə vuruşduğu günləri xatırlayardı. O həmçinin gənclərlə görüşər keçirir, onlara qanlı-qadəli müharibə illərindən danışardı". Biz artıq dəfələrlə qeyd etmişik ki, C.Cavadov kimi qəhrəmanların həyat yolu qəhrəmanlıq yoludur. Onların keçdiyi yol birel-birel öyrənilməli, onların parlaq obrazları gənclərə daha bütöv, daha aydın çatdırılmalıdır. Şəddat müəllimin qarşısına qoysuğu məqsəd də elə bu amala xidmət edir. Biz sözün həqiqi mənasında bir sərkərdəlik mərtəbəsinə qalxmış azərbaycanının onun təqdimatında daha yaxşı tanıyır və sevirik. Bəlkə də, elə bu qeydləri oxuyan nə qədər Azərbaycanlı gənc hərbi dənizçilik peşəsini seçməyi özünə borc bilir. C.Cavadovun kimliyi təkcə onun öz zamani üçün öyrənilmir. Taleb Azərbaycanı Xəzərə səykək yaradıb. Xəzərin xeyli hissəsi Azərbaycandır. Demək bizim dənizçi, hərbi mütəxəssislərimiz yetişməlidir. Onlar məhz Cəlil Cavadov kimi qəhrəmanların timsalında formalşa bilərlər: "Cəlil Cavadov ilk azərbaycanlı idi ki, kont-admiral rütbəsinə layiq görülmüşdü. O bununla həmişə fəxr edirdi C.Cavadovun işi başdan aşsa da, ictimai fəaliyyətdən də qalmırı. İki dəfə Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinə deputat seçilmişdi. Kontr-admiral müntəzəm olaraq sessiyalarda çıxışlar edir, hərbi ailələrinin sosial müdafiəsində dayanırdı. Bu günlərdə yolumonun iyirmi ilə yaxın rəhbərlik etdiyi OADKYC-dən dösdü. Bir vaxtlar onun qalxdığı pillələrlə yuxarı qalxıram. Hər yerdə sakitlik hökm sürür. Burada həyat əvvəlki axarı ilə gedir. Sanki heç nə dəyişməyib. Amma yox - çox şey dəyişib. Artıq bir vaxtlar onunla çiyin-çiyinə çalışan iş yoldaşlarından çoxu təqaüdə çıxıb".

kurslar indi də fəaliyyət göstərir". Biz burada daha bir hərbi obrazı da görmüş olurq. Bu Ələddin Babayevdir. O, Cəlil Cavadov haqqında məlumat verir. Sübh zamanında müharibə qəhrəmanının xidmətlərini əsil döyüş qəhrəmanlığı kimi xarakterizə edir. Şəddat Cəfərovun mərd və mətanətli obraz kimi xarakterizə etdiyi Cəlil Cavadov yaddaşımızda əsil qəhrəman obrazı ilə qalır. Əsərin sonunda müəllif Cəlil Cavadov kimi qəhrəmanların xidmətlərinə bir daha qayıdır. Bu qayıdışın təsvirini Şəddat Cəfərov tərcümə zamanı ədəbi canlılıqla təmin edir: "Hər il neçə-neçə gənc bu sənətə yiyələnir. O çox uzaqqorən insan idi. Fikir verirsinizmi, Cəlil müəllim əvəlcədən hiss etmişdi ki, nə vaxtsa bizim müstəqil ordumuz olacaq. İndi bizim orduya radiotekniki, hərbi sürücülər hərbi lazımdır. Azərbaycan xalqı görkəmli ovladlarını unutmur, belə qəhrəman oğulları ilə fəxr edir. Başqa qəhrəmanlar kimi kontr-admiral C.Cavadovun da xatırıcı bu gün əziz tutulur, adı hörmələ yad edilir. Bu həmişə belə olacaq! Cəlil Cavadov öz qəhrəmanlığı ilə Azərbaycanın tarixində yaşayacaq". Erməni vandalları ilə müharibəmizi qurtarmış hesab edə bilmərik. Ola bilə ki, onlar gələcəkdə Cənubi Qafqazı təzədən müharibə ocağına çevirməyə çalışınlardı. Ona görə də biz sayıqlığımızı heç vaxt itirə bilmərik. Şəddat Cəfərov (eləcə də Aleksandr Qritçenko) kimimüelliflərin bu tipli yazılarla ardıcıl çıxış etmələri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Biz onların ədəbi obrazlarını həmişə öyrənməli, onların üstün keyfiyyətlərini yeni nəsillərə aşılamağı bacarmalıyıq.